

Varga Ágnes Katalin: Milotay István és a Darányi-kormány. Jobboldali radikalizálódás, a győri program és az első zsidótörvény

Milotay István (Nyírbátor, 1883. május 3. – Stein am Rhein, Svájc, 1963. február 10.), a két háború közötti Magyarország egyik legmeghatározóbb újságírója. Egyike a huszadik századi modern magyar újságírás megalapozóinak. Több mint harminc évtizedes munkásságában, politikai vezércikkeiben egy új nemzedék, egy új magyarság hangját szólaltatta meg. A húszas évek fajvédő nézetrendszerének alapvető gondolatait ő már az első világháború előtt megfogalmazta, és utána is ennek szellemében írt és tevékenykedett. Magyar öncélúságot, nemzeti alapú modernizációt és polgárosodást hirdetett. Nemzeti radikalizmusa liberalizmus és kapitalizmus kritikával párosult. Nemzeti szocialista volt, amennyiben társadalmi revíziót, gazdasági reformokat akart, ami sok esetben a hazai zsidóság rovására ment/mehetett végbe. Antiszemita hangneme azonban soha nem közelítette meg az egyes fajvédő és nyilas propagandák leegyszerűsítő, úszító stílusát. Háborúpárti, a németekkel való szövetség híve, mert a háborútól remélte a területi revízió megvalósulását, valamint a belső megújulást, amik az előző évek önépítkezésével és békés revíziós politikájával nem mehetettek végbe. Milotay István az utókor szemszögéből a magyar zsidóság tragédiájáért az írástudók felelősségének bélyegét viselheti magán. Az „úri” szélsőjobboldal politikájának és értelmiségének egy jelentékeny reprezentánsaként, sok kortársával együtt nem volt tudatában a zsidóság deportálásának valódi célját illetően. Magyarázat és mentségként hozható fel, hogy az erről szóló, és a hivatalostól eltérő suttogó információk sokak számára a hiteltelen kategóriájába sorolódtak, szóbeszéd tárgyának minősültek.

...

Milotay István egyre inkább a Gömbös Gyula, majd a Darányi-kormány és kormánypárt radikális szélsőjobboldalához sorolódott, annak irányvonalát erősítte. Az elszakított területeiért és a német kisebbségért egyre aktívabb Európa-politikát folytató Németország a magyar területi igények szempontjából az egyre vonzóbb külpolitikai szövetséges szerepét töltötte be. A revízió szempontjából megkerülhetetlen, az Anschlussal szomszédossá váló Németország magyar függetlenségre veszélyt jelentő közelségére születő belpolitikai reakciók a mérsékelt felelős jobboldal részéről egy óvatos és körültekintő kapcsolattartásban,

a szélsőjobboldal irányzatainál mint egyetlen pozitív lehetőség meggyőződésében nyilvánult meg.

Milotay a német-magyar viszony szorosabbá tételét két önálló államnak a hasonló alaphelyzetéből és jövőre vonatkozó érdekeiből következő természetesen megegyezésnek tartotta. Német és magyar közös nevezőnek látta az első világháborút lezáró békékből eredő területi megcsonkítottságot, a világkapitalizmus és az ebben szerepet játszó zsidóság háttérbe szorításának kívánalmát, az újnacionalista, népi-nemzeti alapokon történő gazdasági-társadalmi berendezkedés megerősítését. Ennyiben Milotay is a növekvő jobboldali szimpátia és magyar-német egymásrataltság kölcsönösségével fordult a hitleri Németország felé.

...

Az 1936-os évben Gömbös Gyula kormányzásának utolsó évére nyilvánvalóvá vált, hogy a kormánypártnak tömegpárttá korszerűsítésének igyekezetével és az előző évi választások megnyerésével sem sikerült a kizárólagosságot megteremteni a jobboldali politikai térfélen. Gömbös bár pártszervezés terén törekedett a „totalishoz” mérhető szervezet kiépítésére, a hatalmi viszonyok tekintetében alkalmazkodott a kiépült, régi politikai struktúrához, amin ha igazán akart volna, sem tudott volna változtatni.[1] Ami a húszas évek elején a Bethlen-féle Egységpártnak sikerült, hogy keresztény-nemzeti egységfrontjába belesimultak az egykori kormánypárti (munkapárti) konzervatív-liberálisok, keresztény párti legitimisták, kisgazdák és fajvédők, most ezek a pártok ismét a kormány ellenzékét tették ki. A parlamenten kívül megerősödött nyilas pártok pedig tovább osztották a politikai jobboldalt.

Gömbös betegségének őszi időszaka alatt felvetődött miniszterelnöki utódlás feszült folyamata végül kompromisszummal zárult.[2] Mivel Gömbös is Darányi Kálmánt szánta utódjának, a jelölt személyét végül is a radikális szárny és a NEP megerősödött centrumának mérsékeltebb tagjai is egyaránt elfogadták. A döntés Horthy egyetértésével is találkozott. Politikai körökben Darányi Kálmán nem számított erős embernek, mint elődje, de mégiscsak Darányi volt, az agrárérdekeket a dualizmusban is elhivatottan képviselő család sarja. Az új kormányfő az államfő és a mérsékelt politikai erők elvárása szerint igyekezett eleget tenni a kiegyensúlyozott, középutas politikának. A kormánypárt radikális jobboldala viszont lehetőséget szeretett volna látni személyében a Gömbös által beígért alkotmányjogi és a

népies agrárpolitikai reformok folytatására. Darányi miközben hitet tett a gömbösi úton való tovább haladásra, – a kormányprogram irányelvei, sarokpontjainak jelentős része is a gömbösi Nemzeti Munkaterven alapultak – ugyanakkor hangsúlyozta az egyéni, maga módján való kormányzás mikéntjét is.[3]

Első intézkedései között átszervezte a kormánypártot, átvette a párt vezetését. Megnövelve az elnökség korábbi létszámát, fokozatosan leépítette a vidéki pártapparátust, amelyekkel igyekezett háttérbe szorítani a Marton Béla vezette radikálisokat. A martonistának is nevezett Milotay István és lapja a párt radikális–jobboldali irányultságát támogatva viszont igyekezett, mint elvárást szóvá tenni az új kormánytól is remélt, több évtizede várt, korszellemnek megfelelő új, öntudatos fajvédő politikát, a nemzeti megújulást és reformszellemű társadalom kialakulási feltételeinek megteremtését.[4] Milotay a nemzeti önérzet, faji küldetéstudat, bátor és öntudatos revizionizmus megnyilvánulásának erősebb jeleit kutatva, az új nemzeti reformpolitika folytatásának szükségét látta a magyar társadalomban.

„Nem hiszünk önmagunkban és nem hiszünk ebben a hivatásban, vagy ha igen, nem tudjuk megtalálni új eszközeit egy új politika, egy nagy belső átalakulás lendítő erejében. Mi az elmúlt tizenöt év alatt se a szociális végletekre nem tudtuk elszánni magunkat, holott egész rettentő belső helyzetünk erre szorított volna, és nem tudtuk elszánni a nemzeti szélsőségre se, amelyekre külső helyzetünk kényszerített volna, és nem tudtuk rászánni magunkat, hogy felülről csináljuk meg a belső föltámadást biztosító reformokat, Széchenyi szellemében, a vezető osztályok áldozatkészségével, se arra, hogy a nyugati radikális demokrácia eszközeivel kísértsük ezt meg, akármilyen reménytelenül.”[5]

Darányi a kormányzást a Gömbös által elképzelt módon, a politikai szélsőségekkel szembeni ellensúly és a pártközi kompromisszum érdekében, a következő évre tervezett széleskörű alkotmányjogi törvényjavaslatoknak ellenzéki pártokkal való előzetes megbeszélésével, a reformok szükségességének általános elvi megállapodásával indította. A politikai szélsőségek elkerülésének és a parlamentarizmus működésének biztosításában általános volt a pártok közötti egyetértés. A tervbe vett általános, titkos választójog „tömegdemokráciájától” azonban „a konzervatív irányzatok változatlanul félnek, de félnek a szélsőbb ellenzéki pártok, a jobb- és baloldaliak egyaránt, mert tudják és számolnak vele, hogy az ellenkező, a rájuk nézve végzetes eredmény éppúgy kiszülhet belőle, mint a rájuk nézve kedvező, amit eddig tőle vártak.”[6] Milotay a magyar parlamentarizmus hagyományára és példaadó, nevelő

erejére apellált, amikor a szélsőségek beengedésére, mint törvényszerű szükségszerűségre hivatkozott. A szélsőséges pártokkal szemben alkalmazott állami rendfenntartó eszközökre ugyanis a részükről megnyilvánuló nem parlamenti, erőszakos válaszok is elmaradhatatlanok.

„De ha csakugyan szóhoz jutott volna is valami a rettegett szélsőségekből, ha befűjt volna valami nyugtalanító, frissítő szél alulról, hozva az elégedetlen tömegek üzenetét, az csakugyan olyan nagy veszélyt jelentett volna? Jobb volt, hogy mindez a nyugtalanság kívül rekedt s kinn erjedt, vadult tovább, kisémmizve, magára hagyva? Nem jobb lett volna, ha megjelenhetnek ők is a parlament, a magyar politika porondján s hatni tudnak a megmerevedett, elkényelmesedett régi pártokra, s ébren tartják azokban a felelősségérzetet, a változtatást, a haladás szükségérzetét? S viszont maguk is átvesznek szükségképpen valamit a felelősségérzetből, a valóságához való alkalmazkodás kényszeréből?”[7]

A választójogi törvény parlamenti vita-folyamata viszont már csak Darányi kormányzásának utolsó időszakában, az 1938-as év elején zajlott le meglehetősen sietséggel. Parlamenti tárgyalását megzavarta az első zsidótörvény beterjesztése, majd a kormányfő lemondása. Az új választási jogszabály az Imrédy-kormány alatt emelkedett törvényerőre. A törvényben a titkos választás bevezetése pedig a választásra jogosultak számának csökkentésével ellensúlyozódott.[8]

A titkos választójog jövőbeni tárgyalása és megszavazása előtt, az 1937-es év folyamán került sor a Gömbös által is szorgalmazott további alkotmányjogi törvények meghozatalára. Az alkotmányos fékek megerősítése érdekében és a titkosra tervezett választójog hatására a jövőben várhatóan radikalizálódó képviselőház ellensúlyozására megtörtént a kormányzói és a felsőházi jogkör jelentős kiszélesítése is.[9]

Ellenzéki oldalról a Darányi-kormányt mégis folyamatos erélytelenséggel, a kormánypárton belüli és kívüli szélsőjobboldali erőkkal szembeni megengedő, habozó magatartással vádolták. Pedig a kormánypárt jobboldali radikálisainak háttérbe szorítását jelezte, hogy az úgynevezett radikálisok, Marton Béla és Sztranyavszky Sándor sem szerepelt az új kormányzat testületében. A Marton nevéhez fűződő pártszervezeti struktúra átalakítása után pedig ismét hangsúlyosabbá vált a NEP parlamenti csoportja.[10] Ennek ellenére 1937 tavaszán hangos volt a közélet a baloldali ellenzéki pártok és sajtó feltételezésétől, hogy a

közeljövőben a háttérbe szorított kormánypárti radikális jobboldal részéről puccs várható a hatalom megszerzése érdekében. A kormányt, valójában annak jobboldalát támadó ellenzék, hivatásos katonatiszteknek a MOVE-val, valamint radikális jobboldali kormánykörökkel való politikai összejátszását, a hatalom megszerzéséért politikai konspirációjukat feltételezte a háttérben zajló eseményekből. Az ellenzéki vádak a parlamentben is megfogalmazást nyertek. A hatalomátvételi aspirációkról szóló híresztelésekbe a német nagykövet személye is belekeveredett.[11] A vádaskodás terén Eckhardt Tibor, a kormánypárt volt politikai szövetségese volt az egyike a leghangosabbaknak. Eckhardtnak egy Pápán mondott beszédére Milotay felháborodottan reagált, amikor a kiszáradással való nem túl régi közös múlt, és közös tábor okán utasította vissza, ugyanakkor ítélte el a felelőtlen rémhírterjesztés eszközeivel élő Eckhardtot.

„Eckhardt szavai úgy állítják be az ország helyzetét, mintha Budapesten rohamosztatok menetelnének, az ország alá volna aknázva dinamittal, és az egyenruhás, felfegyverzett osztagok csak a pillanatot várnák, hogy mikor csapjanak rá az államhatalomra. Vajon nem tart attól Eckhardt Tibor, hogy az az ellenséges külföldi sajtó, amely a fantasztikus puccshírekkel heteken át izgatott és agitált Magyarországot ellen, most, a pápai beszéd után, ismét alkalmat talál arra, hogy Eckhardt Tiborra hivatkozva, újabb rágalomhadjáratot indítson Magyarországot ellen?”[12]

Az Eckhardt-i feltételezést miszerint hivatásos katonatiszteknek politizálási, pártszervezési szándékai és törekvései lennének, amely esetben „ki fogjuk rázni ezeket az urakat az uniformisból”, Milotay, mint kormánypárti jobboldali, önérzetesen utasított vissza. Az ügyben a miniszterelnök is többször megszólalt a parlamentben. Darányi több nyilatkozatban tagadta bárminemű puccs kísérletének igazságtartalmát. Miután a hivatalos vizsgálat sem talált valódi szervezkedésre utaló bizonyítékokat, Milotay joggal szögezhetette le:

„A helyzet nálunk az, hogy hitlerizmus se holnap, se holnapután nem lesz, puccskísérlet nem volt és nincs, s a kormány és pártja semmiféle szélsőséges elemekkel nem szövetkezett, ellenkezően, kevés ország van Európában, ahol a rend és a biztonság olyan fokon állana, mint minálunk. A pápai beszéd másik tanulsága, hogy a rendet és nyugalmat nemcsak az veszélyezteti, aki állítólagos összeesküvésekkel foglalkozik, hanem az is, aki konkrétumok és

komoly bizonyítékok hiányában ilyen vádakot ráz ki hisztérikus baloldalunk egyenruhájából.”[13]

Ekkor a közte és az Eckhardt közötti jó viszonynak már nyoma sem volt, politikai és emberi kapcsolatuk megromlott. Az újabb Milotay cikk, az *Eckhardt és a hadsereg* pedig – mivel Eckhardt állította, hogy Milotay a pápai beszéd korábbi mondatait szándékosan félremagyarázta – leszögezte, hogy Eckhardt mondatait inszINUÁCIÓ az ő részéről nem érte, és újra leköszölte Eckhardt beszédének a tiszték irányába elhangzott nyílt vádaskodását, fenyegetését. Amennyiben „a kormány nem szerez ennek a kívánságnak (a katonatisztek ne politizáljanak – V. Á.) érvényt, hát ki fogjuk rázni ezeket az urakat az uniformisukból.” Milotay, bizonyos erkölcsi fölény birtokában, sikerrel nevezhette morális kötelességteljesítésnek szándékát, amikor „ebben az ügyben a honvédség tekintélyét és az ország jó hírnevét védelmezzük” álláspontot képviselte.[14] A későbbiekben Eckhardt beperelte, a parlament pedig megvonta Milotay képviselői mentelmi jogát, a bíróság azonban nem adott helyt Eckhardt Tibor panaszának.[15]

Az 1937-es év nagy részére a radikalizálódó események és az általános közéleti nyugtalanság volt jellemző. Ez fejeződött ki a pécsi bányászsztrájkban, a megalakuló és rövid életű Márciusi Frontban. Megélénkült a társadalmi és diákegyesületek tevékenysége is. A nyilas csoportok radikalizálódó utcai megmozdulásainak hatására a belügyminiszter pedig betiltotta a Nemzet Akarat Pártját, Szálasi Ferencet letartóztatták. Erre a sorsra jutott a valóban puccsot tervező Böszörményi Zoltán és kaszáskeresztes mozgalma is.

A miniszterelnök a feszültségek okai között még az év tavaszán elhangzott szegedi beszédében szükségesnek tartotta a gazdasági-társadalmi problémák egyik fontos tényezőjének megnevezését. Kormányzati állásfoglalásnak is értékelhető kijelentésében hosszú évek óta először hangzott el a zsidókérdés, mint létező probléma elismerése, aminek gyökerét a miniszterelnök a zsidóságnak a gazdasági életben arányszámához képest magas érvényesülési mértékében fogalmazott meg. Ezzel összefüggésben a beszéd ígéret volt a nemzeti sorskérdések, a szociális és földbirtokpolitikai reformok jelenlegi és távlatos képviselőjére, megvalósítására is.

Az ezekkel elviekben való egyetértés tükröződött a pártok közötti tavaszi parlamenti ülészakon, amikor „minden épkezláb lelkű, modern szellemű politikus, aki meg tudta őrizni függetlenségét a kapitalizmus mindent megromtó befolyásától, s akiben igazi nemzeti érzés, az új idők követelményei iránt megértés, a szociális elmaradottsággal szemben szeretet és

nyugtalanság él, ugyanazoknak a követeléseknek adott hangot ebben a vitában.”[16] Milotay kiemelte Bethlen István zsidókérdéssel kapcsolatos képviselőházi állásfoglalását, amelyben a volt kormányfő is elviekben egyetértett a Darányi szegedi beszédében elhangzottakkal. Bethlennek a zsidó tőke nagy sikereit méltató sorait azonban Milotay már szükségesnek tartotta magyarázattal kiegészíteni: „a zsidóságot nemcsak az a bizonyos négyezer éves gazdasági kultúra juttatta fölénybe a keresztény magyarsággal szemben, amelyet Bethlen annyira elismert, ezen a kultúrán túl alaposan segített nekik sikereikben a liberális állami támogatás rendszere egyrésztől, másrésztől az erkölcsi elveket és a nemzeti érdekeket teljesen negligáló lelkiismeretlen üzleti kíméletlenség is.”[17]

A nyár folyamán Milotay, mint a nagykőrösi választókerület képviselője, egy pártközi vacsorai beszédében határozottan méltányolta a Darányi-kormány eddigi munkáját kijelentve: „...[Darányi Kálmánról - VÁ.] tudtuk, hogy Gömbös Gyulának munkatársa volt, tudtuk, hogy az ő minisztériumának egyik tagja, aki vele együttgondolkodott és munkálkodott a kormányzat bizonyos kérdéseinek megoldásánál. A magyar jobboldal azzal a várakozással fogadta Darányi Kálmán miniszterelnökségét, amely várakozás mindenekfelett arra a kérdésre várt feleletet, hogy mi az ő álláspontja azzal a nagy problémával szemben, amit Magyarország életében a zsidókérdés jelent.” A folytatásban leszögezve, hogy „a jó szándékot és az eltökéltséget a miniszterelnök részéről ebben a kérdésben el kell ismerni”. [18]

A nyár és ősz folyamán tovább erősödött a parlamenten kívüli nyilas mozgalmak hangja és szervezettsége. 1937 őszén több nyilas pártnak és csoportnak sikerült egy nagy, közös pártba, a Magyar Nemzetiszocialista Pártban egyesülnie Szálasi Ferenc vezetésével. A szélsőségek háttérében a jogos szociális tömegelégedetlenség állt, amelyek régóta megfogalmazott törekvések megoldatlanságát hangsúlyozták, „az állástalan ifjúság sorsát, elhelyezkedését, az egészségesebb, arányosabb közteherviselés, a méltányosabb adópolitika, az olcsóbb közhitel követelését, az ipari, élelmi vagy közszükségleti cikkek méltányos alakulását, a szövetkezeti gondolat térhódítását.”[19] Ilyen közállapotok mellett a nép szimpátiája „öszöntőszzerűleg fordult azok felé a népek felé, amelyek hasonló célok érdekében hasonló küzdelmeket voltak kénytelenek végigharcolni. Innen a német megújulás iránti magyar szimpátiák, s a német-magyar kölcsönhatás forrása.” – indokolta a szélsőségek jelenlétét Milotay.[20] Bár a Darányi-kormány szociálpolitikája próbált a kor követelményeihez igazodva haladóbb lenni, a nyolcórás munkanap, a minimálbér, a fizetett szabadság bevezetése, az értelmiségi túlképzésből származó állástalan diplomásoknak az Értelmiségi Munkanélküliség Kormánybiztossága általi elhelyezkedési támogatása sem tűnt elegendőnek a közhangulat javítására.

A szélsőjobb révén erősödő antiszemitizmus, Darányi nyílt beszéde a zsidókérdés létezéséről, a politikai közbeszéd központi témájává tette a kérdés megoldásának szükségességét. A gazdasági egyenlőtlenségek arányosításának, a társadalmi kiegyensúlyozás rendezésének igyekezete a törvényes megoldás módját vetette fel. Ezt sürgette a kormányfőhöz érkezett két egymástól független és az ország helyzetével foglalkozó titkos memorandum is, az Imrédy Béláé és Soós Károly egykori honvédelmi miniszteré.[21] Folyamatban volt a zsidókérdés jogi szabályának előkészítése, aminek parlamenti tárgyalása még a Darányi-kormány, elfogadása és kihirdetése már az Imrédy-kormány hivatali ideje alatt történt meg.

1937 őszén Milotay István egy újabb történetfilozófiai- és politikai kontextusba ágyazott cikksorozattal, a *Fajok és világok harca* jelentkezett, amiben az európai és hazai berkekben folyó nemzeti és politikai törekvéseket tekintette át.[22]A régi és túlélő liberalizmus eszmei és gyakorlati értékeinek felszínességét és elégtelenségét állította szembe a virulens nemzetiségi (faji) Európa küzdelmeivel. A példák az ír-angol nemzeti ellentétől, a vallon-flamand, a baszk, és az új békerendszerrel megteremtett kelet-európai nemzetiségi harcokig terjedtek. Kitért a nem német eredetű, de Hitlernek és a nemzetiszocializmusnak tulajdonított faji, nemzeti felsőbbrendűség elméletnek más vezető nemzetek imperialista, hódító politikája általi alkalmazására. Az angol birodalmi, valamint az amerikai fehér faji felsőbbrendűségi politika intenzitási foka semmivel sem kisebb, mint a németé, bizonygatta Milotay. Elkerülhetetlennek vélte a magyar nemzeti, faji mibenlét kérdéseinek megfelelő és szükséges tanulmányozását is, önmagunk és határon túli magyar kisebbségek öntudatának pozitív erősítése végett. Történelmi példákból merítve a zsidóság hazai asszimilációját lehetetlen elvárásnak értékelte, a magyar zsidóságnak egymáshoz és a világ kapitalista zsidóságához való kapcsolatát az egy nemzeti „fajta” és érdekközösség előbbrevalóságának szempontjai szerint magyarázta.

A hazai ellenzék részéről előszeretettel használt politikai megbélyegzések kapcsán Milotay úgy vélte, hogy az már nem csak az úgynevezett jobboldali antiszemitákat érte el, hanem a hazai svábságot is, akiket a feltehetően meglévő és egyre erősödő disszimilációs hajlamaik után az ellenzék akár a nácisággal is azonosítani tudta. Szekfű Gyulának a témában írt cikkében való felvetését, miszerint a Harmadik Birodalom nagynémet népi politikája oda vonzza a hazai sváb kisebbséget is, és ezek után ők politikailag is a náciizmus potenciális szimpatizánsai, Milotay veszélyesnek ítélte. Ugyanis „ha valaki valami jót, megszívlelni valót lát a német fölemelkedés tanulságaiban, német nevet se kell viselnie, mindjárt ráüvöltik a hitlerség, a náciság vádját, az eladottság gyanúját”. [23]A sváb kisebbség pedig pusztán német neve, anyanyelve, identitása miatt kapna részt abból a politikai boszorkányüldözésből,

amiből például maga Milotay is, és a magyar reformpolitika népemelő programjának más hívei is részesültek. Svábságunk pedig, írta Milotay, kénytelen lesz majd ugyanúgy magán viselni a „hitlerség” bélyegét, ahogy politikai sorstársaik egy meglehetősen modernizációra (például a némethez hasonló) szoruló „neobarokk” társadalomban.

Németország valóban a Darányi-kormányval szemben is követelte a sváb kisebbség helyzetének rövid időn belüli javítását, a német nemzetiségi jogok kiterjesztését, illetve a német kisebbségen belül adódó nemzetiszocialista szervezkedések elfogadását. Az ezzel kapcsolatosan is elégedetlen német politika egy barátságatlanabb külpolitikai üzenetként is értelmezhető ideológiai megfogalmazása pedig feltűnően mellőzte a magyar revíziós igényeket. A nem hivatalos német véleményezés egy Romániával szóba jöhető német-román szövetségi érték hangsúlyait domborította ki. Fő elvként pedig a versailles-i békerendszer további bolygatása nélküli új európai rendet fogalmazta meg.[24] A német megnyilvánulás oka a Darányi-kormány külpolitikai magatartása is lehetett. A kormány törekvései ugyanis nem merültek ki a németekkel való jó viszony ápolásának igyekezetében. A szélesebb külpolitikai kapcsolattartást az olasz-magyar barátsági politika mellett, az akkori angol-német közeledési és tárgyalási időszakhoz illeszkedő, a nyugati hatalmakkal való kapcsolati viszony erősítésének igyekezete is jellemezte.

Az 1937 novemberében sorra kerülő legfelső szintű német-magyar találkozó azonban már a rövid távú tervek realizálásának talajára térítette a magyar külpolitikát. Hitler azonnali terve az osztrák Anschlussal és Csehszlovákiával a régóta vallott magyar külpolitikai elvet erősítette, hogy a magyar revízió csak Németország támogatásával valósítható meg. Hitler a Felvidékhez kapcsolódó magyar érdekek kapcsán ismét bátorította a magyar igényeket, felvetve azoknak fegyveres úton való teljesítéséhez az utólagos német segítő kezét. A magyar tárgyaló fél a békés revízió realizálásának elvét helyezte előtérbe, és nemet mondott Hitler felvetésére.[25] A német hódító szándékokra figyelmeztető, a cseh és magyar függetlenségre is veszélyt jelentő és ennek védelmében egymás szövetségét ajánló francia és angol politikai sajtóra viszont Milotay nemlegesen és frappánsan ríposztzott. A franciák és angolok békediktátuma által teremtett helyzetben kizárt egy ilyenfajta szövetkezés a trianoni magyar illetve a prágai kormány között. Elutasítva a cseh példának azon követését is, ami szükségét érezte, hogy a meglévő nyugati szövetségi politika kiegészítéséhez újabbat, a nagy keleti szomszéd, a szovjettel való szláv testvéri és szövetségi kapcsolatot ápolását is szorgalmazta. „Csehország annyira féltett függetlenségét viszont eléggé biztosítottak látták eddig a cseh-francia és a cseh-szovjet szövetséggel. És most már ez se lenne többé elég, s viszont ez a cseh-szovjet szövetség lenne a jövőben a mi biztosítékunk is? A szovjet, mint garancia a magyar államiság, az ősi alkotmány, a területi sértetlenség mellett?” – szólt

Milotay költői kérdése.[26]

Mivel a közeli német tervek egy rövid időn belül kirobbanó háborús konfliktus veszélyét hordozták, a magyar hadsereg felkészítése és elkerülhetetlenül sürgős felfegyverzése vált szükségessé. Az ország biztonsága és védelme mellett a húszéves nemzeti célokra, a revízió közeli megvalósításának eshetőségére is gondolni kellett. 1938. március 5-én, pár nappal az Anschluss előtt, Darányi Kálmán a NEP győri nagygyűlésén jelentette be a következő öt év átfogó gazdasági és szociális fejlesztési programját, keretében a fegyverkezési célokra szánt kiadásokkal.[27] A program kivitelezésének gazdaságélénkítő hatásai az eredeti várakozásokat is túlszárnyalták. A program bebizonyította a hadsereg nemzetgazdasági jelentőségét és fordítva, a szociális kérdések megoldásának honvédelmi jelentőségét.

A gazdasági terveket a „nemzet belső életét” biztosító szociálisan kiegyensúlyozó, társadalomszervező programmal akarták kiegészíteni és megtámogatni, amitől a zsidókérdés törvényes megoldását, a szélsőjobb által folyamatosan generált antiszemitizmus mederbe terelését, leszerelését remélték elérni. A törvénnyel az egyenlőtlen gazdasági és társadalmi viszonyoknak arányosítási folyamat alá vétele volt a cél. A zsidókérdés intézményesített, törvényi szabályozásban való megoldása a korábbi világnézeti, gondolati nézetekből, érvrendszerekből táplálkozott. A dualizmus, valamint a Trianon utáni időszak kormányainak gazdaság - és társadalompolitikája következtében a zsidóság mennyiségileg és minőségileg felülreprezentált pozíciót tölthetett be, jelenléte a gazdaság ágazataiban éppúgy, mint az értelmiségi pályákon folyamatosan erősödött. A belső gazdasági, társadalmi okok, amelyek a zsidóságnak a gazdasági és kulturális életben kialakult túlsúlyát biztosították, megmaradtak és megoldást kívántak. A törvényjavaslat előkészítése, parlamentbe nyújtása és tárgyalásának nagy része Darányi miniszterelnöksége alatt történt, míg törvényerőre emelése már Imrédy kormányfősége alatt következett be.

„A társadalmi és gazdasági élet egyensúlyának hatályosabb biztosításáról” szóló úgynevezett első zsidótörvény gazdasági és szellemi pályákon, foglalkozási ágazatok szakmai kamaráiban (jogászok, orvosok, mérnökök, újságírók) 20%-ban korlátozta az izraelita hitfelekezetűek részvételi arányát.[28] Az első jogfosztó törvény javaslatának képviselőházi fogadtatása nem volt egységes. A kormánypárton belüli és kívüli szélsőjobboldali erők a törvényjavaslatban meghatározott felekezeti alappal és a túl magas százalékszám aránnyal nem értett egyet. Nem találták megfelelőnek és elégségesnek a zsidóság vallási identifikálását, mivel az etnikumi különbözőséget, és az ebből következő különálló nacionalista célok meglétét fontosabbnak látták volna a törvényi indoklásba fogalmazni. A zsidóság országos arányszámához a húsz százalékot magasnak tartották. Ezzel szemben az ellenzéki liberális és

szociáldemokrata képviselők az indítvány iránt egyértelmű elutasítással éltek és a törvénytervezet ellen szavaztak.[29]

Milotay István a törvény parlamenti vitájában többszörösen bizonyított tételként szögezte le, hogy a zsidóság különálló etnikum, nemzetiség (faji entitás), és míg az asszimiláció szempontjából a magyarság más nemzetiséggel történelme folyamán keveredni tudott, addig a zsidókkal a recepcióig egyáltalán, de még a forradalmak után is csak elenyészően kevésbé. Hangoztatta a zsidóságnak országos számarányához képest kisebbségi mivoltát, amihez mértéken felüli gazdasági pozíció, társadalmi és kulturális befolyás társulhatott, aminek arányában viszont alkalmazkodási és asszimilációs hajlandósága csökkent. Az értelmiségi rétegben, a középosztályban való felülreprezentáltsága komoly társadalmi kérdéssé nőtte ki magát, ahol egy zsidó középosztály áll szemben egy számbelileg ugyanakkora nemzeti középosztállyal. Ez egy liberális versenyképes, és egy patriarchálisabb, versenyképtelenebb gazdasági-társadalmi szerkezetet jelent. A liberális alkotmány jogegyenlőségével és gazdasági szabadságával megajándékozott zsidóság a magyarsághoz való asszimilációjának reménytelenségét azzal bizonyította, hogy a kapitalista szabadversennyel gazdasági elnyomóvá, politikailag internacionalista és nemzetietlen irányvonalú képviselővé és megvalósítóvá vált. A liberális alkotmányon nem eshet csorba, ha a kisebbségi zsidóság lemond eddigi előjogairól, mert „ennek a törvényjavaslatnak és az egész magyar közvéleménynek óhajtása és törekvése oda irányul, hogy ez az uralkodó nemzeti kisebbség engedjen valamit ezekből az előjogokból, engedjen valamit ezekből a túlzottan felhalmozott gazdasági és társadalmi pozíciókból.” „Azt kívánjuk, hogy a magyarországi liberális törvényhozás által a magyar alkotmányban papiroson lefektetett elvi jogegyenlőség legyen végre a magyar többség, a keresztény magyar társadalom óriási többsége javára a gyakorlatban is érvényesülő jogegyenlőség.” – szögezte le a képviselő. A gyakorlatban létező jogegyenlőtlenségre Milotay a határon túli magyar kisebbség helyzetét említette. A határon túli nemzettestvér, aki

„elnyomásban, gazdasági javaitól megfosztottan, kulturális érvényesülésében korlátozottan, politikai jogaiban megalázva tengeti a maga életét, és az a leghőbb vágya és legnagyobb óhajtása, hogy eljusson a minimumáig annak a jogegyenlőségnek, amelyet legalább számaránya szerint jogosan vindikálhat magának ott, ezek alatt az idegen impériumok alatt, amelyet azonban húsz esztendő rettenetes küzdelmei ellenére nem bírt nemcsak mint minimumot elérni, hanem ennek a minimumnak még egy százalékát sem tudta elérni.”

Milotay kijelentette, hogy a törvényjavaslatot azért támogatja, mivel a zsidókérdés belső nemzeti szuverenitásunk, társadalmi és szociális egyensúlyunk kérdésével függ össze, arra

kísérelve meg egyfajta törvényes, rendezett megoldást nyújtani.[30]

A gazdasági és szociális reformfolyamatok érdemben való folytatása, és a fajvédő szándékok szerinti társadalmi kiegyensúlyozást lehetővé tévő zsidótörvény javaslat prezentálása ellenére Darányinak és a kormánynak hamarosan mennie kellett. Darányi bukásának közvetlen oka Szálasi Ferenchez és pártjához volt köthető. Az Anschlussal lendületet kapó és erősödő Szálasi és mozgalma egy velük való titkos megegyezési paktum megkötésére indította Darányit. Felajánlotta Szálásinak a következő választásokra szóló 7-10 parlamenti mandátum biztosítását, amiért elvárta, hogy azok cserébe felhagynak agresszív, rendszerváltoztatást célzó tevékenységeikkel és követeléseikkel, a parlamenti kereteket tiszteletben, és a törvényeket a jövőben betartva politizálnak. A megegyezés demonstratív példája a lovasberényi időközi választás volt, ahol Habay Kálmánnal szemben a kormány nem állított ellenjelöltet. Darányinak köszönhetően Habay el is nyerte a mandátumot, áprilisban pedig már bejelentette a képviselőházban a Magyar Nemzeti Szocialista Párt – Hungarista Mozgalom megalakulását.

...

A Darányi-kormányt követően Mlotay István Imrédy Béla miniszterelnök politikai irányvonalának elkötelezettjévé, az új kormányzat ideológiai formálójává és közvetítőjévé vált. Mlotay István és újságja az Imrédy-kormányt követően is, a háború végéig a következetes belpolitikai reformok és a külpolitikai német szövetség meggyőződéses híve, az ennek esélyében bízó közéletet meghatározó sajtóembere, (kormánypárti) parlamenti képviselője maradt.

Bibliográfia:

Ezer év törvényei – Hatályos jogszabályok, <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torvenyei>

Képviselőházi Napló, 1935. XVIII. kötet, 1938. május.,

https://library.hungaricana.hu/hu/collection/orszaggyulesi_dokumentumok/

KEREPESZKY Róbert: *Darányi Kálmán: pályakép, személyiség, korrajz*, Pécs, Kronosz, 2018.

KLESTENICZ Tibor: „A rendes mederben javul a miniszterelnök állapota.” A KVS-lapok, az Esti Újság és Gömbös Gyula utódlásának kérdése, *Médiakutató*, 2014, nyári szám.

PAKSY Zoltán: *A magyarországi nemzetiszocialista mozgalmak megalakulása, tevékenysége és társadalmi bázisa a Dunántúlon 1932–1939*, Doktori Phd, Pécs, 2007.

Új Magyarország: politikai napilap / fel.szerk. Milotay István ; szerk. Radnai Endre. – Budapest : Milotay István, 1934–1945.

VONYÓ József: *Gömbös Gyula és a hatalom. Egy politikussá lett katonatiszt*, [Pécs], Kronosz, 2018.

[1]Gömbösnek Mussolini és az olasz fasizmus iránti pozitív hajlandósága nem ment el az olasz berendezkedésnek a magyar viszonyok közé való átültetésig. Az olaszhoz hasonlítható magyar kormányzati felfogásra, intézkedésekre viszont volt példa: az autokratikus hatalmi rendszerekre jellemző törekvésre a végrehajtó hatalom erősítése terén, az osztálytagoltságoktól mentes egységes társadalom korporatív parlamenti képviselőinek, szakszervezetek helyett állami beleszólású közös érdekképviselő munkaadók és munkáltatók részvételével elképzelései terén. Vonyó József: *Gömbös Gyula és a hatalom. Egy politikussá lett katonatiszt*, [Pécs], Kronosz, 2018, 532–558.

[2] A NEP jobboldala részéről felmerült Sztranyavszky Sándor személye. A kormánypárti jobboldal erősödésének lehetőségére egyes ellenzéki lapok érzékenyen reagáltak, kisebb riadalmat okozva köreikben. Klestenicz Tibor: „A rendes mederben javul a miniszterelnök állapota.” A KVS-lapok, az Esti Újság és Gömbös Gyula utódlásának kérdése, *Médiakutató*, 2014, nyári szám.

[3]Kerepeszky Róbert: *Darányi Kálmán: pályakép, személyiség, korrajz*, Pécs, Kronosz, 2018, 109–125.

[4]Széchényi György martonistának titulálta az Új Magyarországot a parlamentben (1936. november). Korábban Kozma Miklós beszélt martonizmusról, a gömbösi pártszervezésnek a vármegyei közigazgatás autonómiáját ért hatásköri beavatkozása miatt. Vonyó: *Gömbös Gyula*, 492.

[5] Milotay István: A mi nagy pörünk. *Új Magyarország*, 1936. november 8.

[6] Milotay István: A titkos küszöbén. *Új Magyarország*, 1936. december 6.

[7] Milotay István: A vádlottak padján. *Új Magyarország*, 1937. január 17.

[8] 1938. XIX. törvény: 26 és 30 életkorú férfiak szavazhattak 6 évre emelték az állandó lakhellyel rendelkezés feltételét. *Ezer év törvényei - Hatályos jogszabályok*, <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=93800019.TV>

[9] 1937. XIX. törvény értelmében Horthy kétszer is visszaküldhette a parlamentnek a neki nem tetsző jogszabályt, a jogszabály kihirdetésének határideje is megnőtt; megszűnt a kormányzó felelősségre vonásának lehetősége; rendelkezés született a kormányzói utódlásról. *Ezer év törvényei - Hatályos jogszabályok*, <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=93700019.TV>

[10] Kerepeszky: *Darányi Kálmán*, 132. o.

[11] Uo., 137.

[12] Milotay István: A pápai beszéd. *Új Magyarország*, 1937. április 13.

[13] Uo.

[14] Milotay István: Eckhardt és a hadsereg. *Új Magyarország*, 1937. április 17.

[15] A pápai beszéd névtelenül megjelent cikkéért Milotay főszerkesztő minőségében volt felelős. A cikk, bár nem volt szignózva, az ő munkája volt.

[16] Milotay István: A látható front. *Új Magyarország*, 1937. május 6.

[17] Milotay István: Bethlen. *Új Magyarország*, 1937. május 12.

[18] Paksy Zoltán: *A magyarországi nemzetiszocialista mozgalmak megalakulása, tevékenysége és társadalmi bázisa a Dunántúlon 1932-1939*, Doktori Phd, Pécs, 2007, 198.

[19] Milotay István: A két szabadságharc. *Új Magyarország*, 1937. április 25.

[20] Uo.

[21] Mindkettő az ország helyzetét leíró, a kormánynak az ország érdekében szükséges reformok meghozatalát, a honvédséget felfejlesztését és a zsidókkal kapcsolatos megfelelő intézkedések megtételét sürgette. Kerepeszky: *Darányi Kálmán*, 141.

[22] Milotay István: Fajok és világok harca, cikksorozat. *Új Magyarország*, 1937. október, november, december.

[23] Milotay István: Schittenhelm. *Új Magyaróság*, 1937. július 8. Reagálás Szekfű Gyula: Schittenhelm Ede *Magyar Szemlé*ben megjelent cikkére.

[24] Alfred Rosenberg, a náci párt ideológusának 1936. novemberi cikke, amelyben kifejtette, hogy Németország célja nem feltétlenül csak a versailles-i békerendszer revíziójához kapcsolható. Németország egy általánosabb és átfogóbb új Európa megteremtésében érdekelt.

[25] Egy Csehszlovákia elleni magyar támadás esetén román-jugoszláv ellentámadás is várható lett volna. A magyar fél a háborús agresszor szerepét sem akarta magára vállalni, ugyanakkor a magyar honvédség sem volt az ütőképesség állapotában.

[26] Milotay István: A cseh-magyar „függetlenség”. *Új Magyaróság*, 1937. május 27.

[27] Az 1938. XX. törvénycikkben rögzített terv jogszabályi kereteit Imrédy Béla dolgozta ki. Az 1 milliárd pengőről szóló programban 600 milliót fegyverkezésre, 400 milliót közvetett fejlesztésekre, gazdaságélénkítésre szántak. *Ezer év törvényei - Hatályos jogszabályok*, <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=93800020>.TV

[28] 1938. XV. törvény a kultúrában másfél, a gazdaságban öt év alatt kívánta célját megvalósítani. Az izraelita hitfelekezetűek arányszámát a foglalkozási kamarák ellenőrizték. *Ezer év törvényei - Hatályos jogszabályok*, <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=93800015>.TV

[29] 59 közéleti személyiség (Bartók Béla, Kodály Zoltán, Móricz Zsigmond stb.) tiltakozó memorandumot írt alá a magyar hazafiságra, a keresztény elvekre és a polgári jogegyenlőségre hivatkozva.

[30] *Képviselőházi Napló*, 1935. XVIII. kötet, 1938. május 10. 424.